

BONDEBØRNE LIV I GAMLE DAGE

Aktiviteter for 5-9 årige børn

HistorieLab

1. udgave, 1. oplag

Forfatter

Henrik Ottosen

@ HistorieLab - Nationalt Videncenter for Historie-
og Kulturarvsformidling, 2022

ISBN: 978-87-93587-09-0 (trykt version)

ISBN: 978-87-93587-16-8 (pdf version)

Materialet i dette hæfte er blevet til i projekt Dannelsesbroen på baggrund af et samarbejde mellem Søndermarkens Børnehus, Børnegården Søndervang, SFO og indskoling på Firkløverskolen i Give, Give-Egnens Museum samt Historielab og UCL Erhvervsakademi og Professionshøjskole i Jelling. Projektet og publikationen er støttet af Vejle Kommune.

Design

Troldborg Design

Grafisk tilrettelæggelse

Kamilla Bjørnskov Olsen

Tegninger

Mikkel Petersen

Fotos

Marie Bonde Olesen

Henrik Ottosen

Mette Nørregaard Christensen

Shutterstock

HistorieLab

Stationsvej 14

7300 Jelling

HISTORIE LAB

Nationalt Videncenter
for Historie- og Kulturarvsformidling

Til pædagoger og lærere

I dette hæfte er der aktivitetsforslag til at arbejde med bondekultur, som den kunne have taget sig ud i begyndelsen af 1900-tallet set med børnenes øjne og gennem legens briller. Målgruppen for aktiviteterne er 5-9 årige børn i børnehaven og skolens yngste klasser.

Hæftet tager udgangspunkt i den formidling af jyske hedebønders kulturhistorie som Give-Egnens Museum står for og som børnehaver og skoler i Give bruger som omdrejningspunkt for deres arbejde med at kvalificere overgangen fra børnehave til skole.

Aktiviteterne kan gennemføres, selvom man ikke bor i Give og omegn, og selv om man ikke har adgang til Give-Egnens Museum. I begyndelsen af 1900-tallet prægede bondekulturen i langt højere grad hele Danmarks befolkning, end den gør i dag, og næsten uanset hvor man bor, vil der i omgivelserne være levn fra denne bondekultur, som kan inddrages i børnenes leg.

Lad dig inspirere til at samarbejde med andre institutionstyper og kulturinstitutioner om både spontane og planlagte aktiviteter og til gennem legen at overføre hedebondekulturens langsommelighed, genbrugsprincipper, fordybelse og nødvendigheden af, at kunne gøre ting selv til nutidsbørnenes lege og aktiviteter.

En vifte af idéer

Aktiviteterne i hæftet er delt op i fire forskellige temaer, der alle er udsprunget af et ønske om at formidle bondekultur i et børneperspektiv, og i alle temaer bruges legen som en særlig formidlingsform til børnene. Alle lege og aktiviteter må tilpasses den aktuelle børnegruppe, deres alder og interesser. Derfor er der i beskrivelserne af aktiviteterne forslag til, hvordan aktiviteterne og legene kan gentages f.eks. i SFO og skole, så børnene både oplever et element af genkendelse og et element af fornyelse, f.eks. i form af sværere regler, mere komplekse rammer m.m. Idéerne til lege og aktiviteter kan også planlægges som mulige spontane aktiviteter, altså aktiviteter, som de voksne gør mulige for børnenes egne lege i kraft af de materialer, lokationer m.m. som de voksne stiller til rådighed.

Det er vigtigt, at der er plads til børnenes fordybelse og samvær om aktiviteterne og også børnenes egen spontane leg og nysgerrige undersøgelse. Der skal både være mulighed for at finde flow i den stille fordybelse, der tager tid og i lege og aktiviteter, der udfordrer kroppens grovmotorik.

Oplevelse, leg og læring

De fleste børn er optaget af gamle dage, og hvordan det var at være barn på bedste-/oldeforældrenes tid. Findes der et liv uden iPad? Kan man bo i et hus uden indlagt vand og varme? Hvorfor ikke bare købe en ny ...? Børn, der har leget gamle lege, gået på opdagelse på et museum, prøvet at lave deres eget legetøj, måske malket en ko eller en ged, set eller fået læst et afsnit af Alle vi børn i Bulderby, får en fornemmelse af, at livsvilkår kan være anderledes end dem, de kender fra deres egen dagligdag. Ved at arbejde med hæftets temaer håber vi, at børnene får mulighed for at udforske, sanse, være nysgerrige, eksperimentere, lege og bearbejde deres oplevelser af gamle dage.

Børns konkrete oplevelse og udforskning med alle sanser – og ikke mindst mulighed for at bearbejde i leg og aktiviteter – er grundlag for at udvikle en mere abstrakt forståelse for historie og kulturarv senere i livet. Når man er 5-9 år, betyder historiske korrekte facts som årstal og kongerække ikke meget. Den legende og sansede tilgang til historien tager barnets perspektiv alvorligt. At høre fortællinger og at fortælle egne historier om gamle dage gennem leg, krop og bevægelse formidler kulturarv og historie på nye overraskende måder. Den legende tilgang til historie er grundlaget for på længere sigt at forstå, at verden har været anderledes før, og at den bliver anderledes i fremtiden. Handlinger i dag kan få betydning for fremtiden. Dermed kan oplevelserne blive vejen til en mere fleksiv viden og forståelse for sammenhængen mellem fortid, nutid og fremtid og en dybere følelse af identitet.

INDHOLD

Til pædagoger og lærere	4
Tema 1: Børn på arbejde – ting tager tid	7
Bag om temaet	8
Aktivitet 1: Husflid – Snitte og filte	9
Aktivitet 2: Opfinderen – Reparationer	12
Aktivitet 3: Havefornøjelser	13
Tema 2: Gammeldags lege	19
Bag om temaet	20
Aktivitet 1: Kluddermor	21
Aktivitet 2: Spark til dåse	24
Aktivitet 3: Hinke	27
Aktivitet 4: Ståbold	30
Aktivitet 5: Sjippe	33
Aktivitet 6: Påklædningsdukken	36
Tema 3: Alle vi børn i Bulderby – årets gang i Bulderby	39
Bag om temaet	40
Aktivitet 1: Købmandsstafet	42
Aktivitet 2: Kog en kylling	47
Aktivitet 3: Højt fra træets grønne top	51
Aktivitet 4: Fårene skal klippes	59
Tema 4: Dragkisten	63
Bag om temaet	64
Aktivitet 1: Hvad er det?	65
Aktivitet 2: Udstilling om gamle dage	68
Aktivitet 3: Bondetableau	71
Find flere idéer til aktiviteter til børn	74

BØRN I ARBEJDE

– TING TAGER TID

Bag om temaet

Hos hedebonden var det nødvendigt, at alle hjalp til på gården.

Børnene kunne ikke klare det tunge og hårde arbejde i huset eller på marken, men der var altid nogle opgaver, som de kunne have ansvaret for, f.eks. at hente køerne, når de skulle malkes, fodre hønsene, luge i haven m.m. Børnene blev også vænnet til at stort set alt, hvad man brugte til at udføre opgaverne, skulle man lave selv. Det kunne være en kodriver-stav eller en knæpude, som kunne beskytte knæene i lugearbejdet. Samtidig lærte børnene at ingenting gik til spilde. Det er et princip, der var meget udbredt, og som i høj grad har vundet frem igen med tidens store fokus på bæredygtighed. Alt blev genbrugt eller genanvendt.

AKTIVITET 1 Husflid – Snitte og filte

AKTIVITET 2 Opfinderen – Reparationer

AKTIVITET 3 Havefornøjelser

Husflid – Snitte og filte

Deltagere

Mange deltagere.

Når børnene snitter, er det en god idé at placere dem i små grupper og med god afstand til hinanden.

Udstyr og forberedelse

Pinde, små stykker træ, uld til filtning, kosteskaft og spande til åg kapløb.

Tag eventuelt på tur i skoven og saml pinde og små stykker træ.

Besøg en fåreavler eller Give-Egnens Museum, når der klippes får og få noget uld med hjem.

Snit en kodriver-stav

I denne aktivitet kan børnene snitte en vandringsstav eller en kodriver-stav.

Børnene kan øve sig i at bruge en kniv ved at skære barken af en pind. Brug evt. en dobbeltrettet skrældekkniv.

Sværhedsgraden kan varieres, når børnene har fået en vis øvelse i at bruge kniven. De kan nu begynde at snitte mønster i deres stav eller snitte et håndtag, så staven ligger godt i hånden. For de øvede snittere kan det være en god udfordring at snitte en smørekniv i træ.

Filte uld

Filte uld til siddeunderlag.

Læg uldfibrene i 4-6 lag, så de danner en firkant. Lagene lægges vinkelret på hinanden og gnides ved hjælp af sæbevand sammen til et samlet stykke stof. Flere børn kan være sammen om at gnide indtil ulden filtrer sammen til en firkant. Siddeunderlagene kan bruges på legepladsen, eller når børnene er på tur.

Let øvede børn kan filte kugler og bolde, som de kan lege med bagefter.

ANDRE FORSLAG TIL LEGE

- Åg kapløb
- Vendespil med billeder af gamle og nye arbejdsredskaber
- Dryppe lys af lysstumper
- Bruge knogler fra en høne eller gås til at lave legetøj af (se fx side 43-45)

Opfinderen – Reparationer

Sådan kommer I i gang

Alle børn bliver bedt om at finde en ødelagt genstand hjemme hos dem selv og tage den med i børnehave eller i skole.

Deres opgave er nu at lege 'opfinder' og kombinere deres genstande til én ny ting, som kan bruges, når de 'arbejder', eller som kan bruges i en leg.

Børnene kan arbejde to og to eller i grupper på tre eller fire personer.

Opfindelsen må gerne være fortidig, nutidig, eller det kan være op til fantasien, hvor den kan bruges.

Udstyr og forberedelse

Børnene kan medbringe én ting hjemmefra som er gået i stykker eller som ikke skal bruges længere.

Det kan eksempelvis være et par bukser eller en pude, som skal lappes sammen.

Havefornøjelser

Variation i før-sfo og indskoling

Alle tre former for aktiviteter kan varieres i forhold til, hvor meget arbejde, der forventes af børnene i bedene og i forbindelse med madlavning, og legene kan ligeledes varieres alt efter om børnene går i børnehave, før-sfo eller indskoling.

Rammer for organisering af havefornøjelser

Børnenes haver etableres på forhånd i eksempelvis nogle pallerammer, som fyldes med jord. Rammerne kan købes i mange byggemarkeder.

Der arrangeres et antal arbejdsdage/formiddage i haven i løbet af en sæson, for eksempel med fire gange før sommerferien og for eksempel to gange efter sommerferien.

Mellem arbejdsdagene kan børnene være med til at vande bedene.

På hver arbejdsdag vil der være tre former for aktiviteter:

- Aktiviteter i haven/bedene
- Madlavning
- Leg (eventuelt med naturfagligt eller bevægelsesmæssigt indhold)

FORSLAG TIL AKTIVITETSPLAN

Start maj

HAVEAKTIVITETER

- Klargør pallerammer og så frø i bedene
- Der kan eksempelvis sås gulerødder, rødbeder, ærter, radiser, spinat m.m.

MAD

- Grøntsagssuppe med brændenælder og brød på bål

AKTIVITET/LEG

- Der laves papirsurtepotter til forspiring af squash og hokkaido
- Papirsurtepotterne sættes i et vindue indenfor og får på den måde lys og varme til forspiring
- Urtepotterne kan laves af avispapir og foldes over et stykke stolpe med målene 10X10 cm

Slut maj

HAVEAKTIVITETER

- Så lidt ekstra og plant de forspirede planter

MAD

- Frikadeller med skvalderkål, quionoasalat og brød

AKTIVITET/LEG

- Smageleg - sur, sødt, salt, bittert og umami

Start juni

HAVEAKTIVITETER

- Luge og tynde ud i bedene

MAD

- Kødsauce og pasta med grønt – eventuelt med rabarber

AKTIVITET/LEG

- Trillebørsræs

Slut juni

HAVEAKTIVITETER

- Høste radiser og eventuelt spinat
- Så og luge i bedene
- Plukke hyldeblomster

MAD

- Salatbar og hjemmelavet brød og hyldeblomstsaft

AKTIVITET/LEG

- Hvordan arbejder en orm? Fyld lidt jord i et syltetøjsglas og kom nogle orme og noget ukrudt ned i glasset. Glasset kan stå til august, hvor børnene kan se, at ormene har omdannet ukrudtet og lavet ormegange.

Midt august

HAVEAKTIVITETER

- Høste og luge i haven
- Samle krydderurter – eventuelt duft og smag på dem.

MAD

- Fisk, kartofler og grønt fra haven og dressing med krydderurter som tilbehør

AKTIVITET/LEG

- Børnene dekorerer en papirs-/grønsagspose, så de kan få nogle af afgrøderne med hjem

Slut september

HØSTFEST

- Høste grøntsager og pakke i poser til alle

MAD

- Høstbrød, høstmad
- Æbledessert med flødeskum
- Presse æblesaft og sylte rødbeder

AKTIVITET/LEG

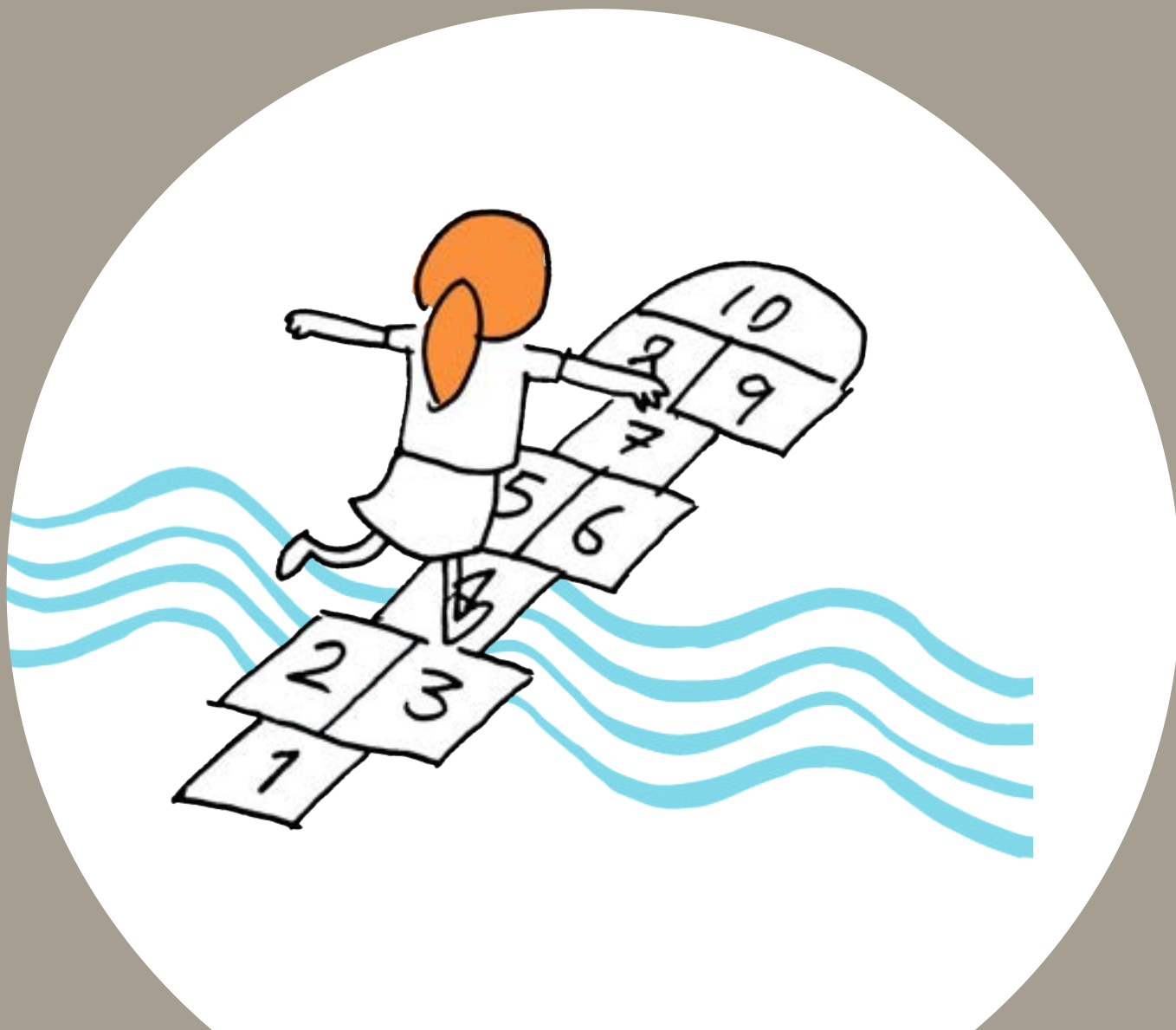
- Danse og synge høstsang

Det kan være, at børnehaven og indskolingen mødes for at holde høstfest sammen.

GAMMELDAGS LEGE

Bag om temaet

I det gammeldags bondesamfund blev der leget meget både blandt børn og voksne. Legene var tæt knyttet til dagligdagens gøremål, og de traditioner, der kendetegnede bondesamfundet og livet i og omkring gården og i landsbyen. Legene blev også ofte en form for træning til det dagligliv børnene skulle leve, når de blev voksne. Det krævede ofte god tid og rammerne relaterede sig ofte til gårdspladsen, marken, landsbyskolen, engen m.m. Der er typisk et utal af variationsmuligheder i legene, bl.a. fordi hver egn havde sin egen udgave af en leg, og mange af disse udgaver er mundtligt overleveret til næste generation og næste igen osv. Regler og rammer for legen skal hele tiden genskabes, når legen skal leges, og stort set hver gang en leg bliver leget, bliver der ændret lidt på legen, fordi den bliver tilpasset dem, der leger den og de omgivelser, den skal leges i.

AKTIVITET 1 Kluddermor

AKTIVITET 2 Spark til dåse

AKTIVITET 3 Hinke

AKTIVITET 4 Ståbold

AKTIVITET 5 Sjippe

AKTIVITET 6 Påklædningsdukken

Aktivitet 1

Kluddermor

Sådan kommer I i gang

Alle børn holder hinanden i hånden og laver en rundkreds.

Børnene vikler sig nu ind i hinanden og laver 'kludder' i rundkredsen, mens de hele tiden holder hinanden i hånden.

Børnene kan evt få hjælp af en voksen.

En anden voksen, som er kluddermor, skal nu prøve at vikle børnene fri, så de igen står i en rundkreds.

Også når børnene vikles fri, er det vigtigt, at de prøver at blive ved med at holde hinanden i hånden.

Deltagere

Mange deltagere.

VARIATION I LEGEN

For børn i før-sfo

Børnene kan nu selv vikle og sno sig ind i hinanden, og det kan være en ide, at det er et barn eller to børn sammen, der er kluddermor og som vikler 'kludderet' ud igen.

For børn i indskoling

Legen bliver igen en tand sværere, hvis kluddermor her skal vikle rundkredsen ud på tid eller måske med bind for øjnene.

Aktivitet 2

Spark til dåse

Sådan kommer I i gang

Den eller de to eller tre, der er den, skal finde de andre, der har gemt sig.

Personen, der er den, står ved en dåse eller pind stukket i jorden og tæller højt med lukkede øjne til for eksempel 10 eller 50 eller fremsiger en remse, mens de andre børn gemmer sig.

Når der er talt færdig, begynder barnet at lede efter dem, der har gemt sig.

Når man er fundet skal man gå i fangenskab ved dåsen.

Den, der først bliver fundet, skal være den i næste runde.

Deltagere

Mange deltagere.

Udstyr og forberedelse

En dåse eller en spand.

VARIATION I LEGEN

Gemmelegen kan varieres ved, at man nu både kan befri sig selv og de andre, der er fundet.

Et barn udpeges igen til at være den og tæller til f.eks. 10 eller 50, mens de andre gemmer sig.

Når et barn er fundet, gælder det nu om at komme først tilbage til dåsen og sparke til den før den, der er den, kan sætte sin fod på dåsen.

Hvis det lykkes at komme før den, der er den, er man selv og de andre, der er i fangenskab, befriet, og man kan gemme sig igen.

Aktivitet 3

Hinke

Deltagere

2-4 om hver hinkerude.

Udstyr og forberedelse

Sten og en pind eller kridt til at lave omridset af modellen med.

Sådan kommer I i gang

Der findes forskellige modeller for hinkeruder.

På næste side er vist skitser for 'hinkesnegl', hinkefirkant, hinkepige/-dreng.

Fælles for modellerne er, at legen kan varieres i et utal af varianter. Felterne i modellerne gives et nummer, og børnene skal nu hoppe igennem hinkemodellen i nummerorden.

Barnet skal sige det nummer højt, som hun hopper hen til. Når barnet er kommet helt igennem modellen, må hun skrive sit navn i et af felterne. Dette felt skal de andre børn hoppe over, når det er deres tur.

Hvis barnet vil bruge hinkesten, starter barnet med at kaste stenen ind i felt nummer 1, hopper over felt nummer 1 og lander i felt nummer 2, hvorefter modellen hoppes igennem i nummerorden. Når barnet kommer tilbage til felt nummer 2, samles stenen i felt nummer 1 op, og barnet hopper ud. Herefter kastes stenen ind i felt nummer 2, og turen gentager sig – bort set fra, at det nu er felt nummer 2, der springes over. Hvis stenen ikke lander i det felt, barnet er nået til, er det næste barns tur, og barnet må starte forfra, når det igen bliver barnets tur.

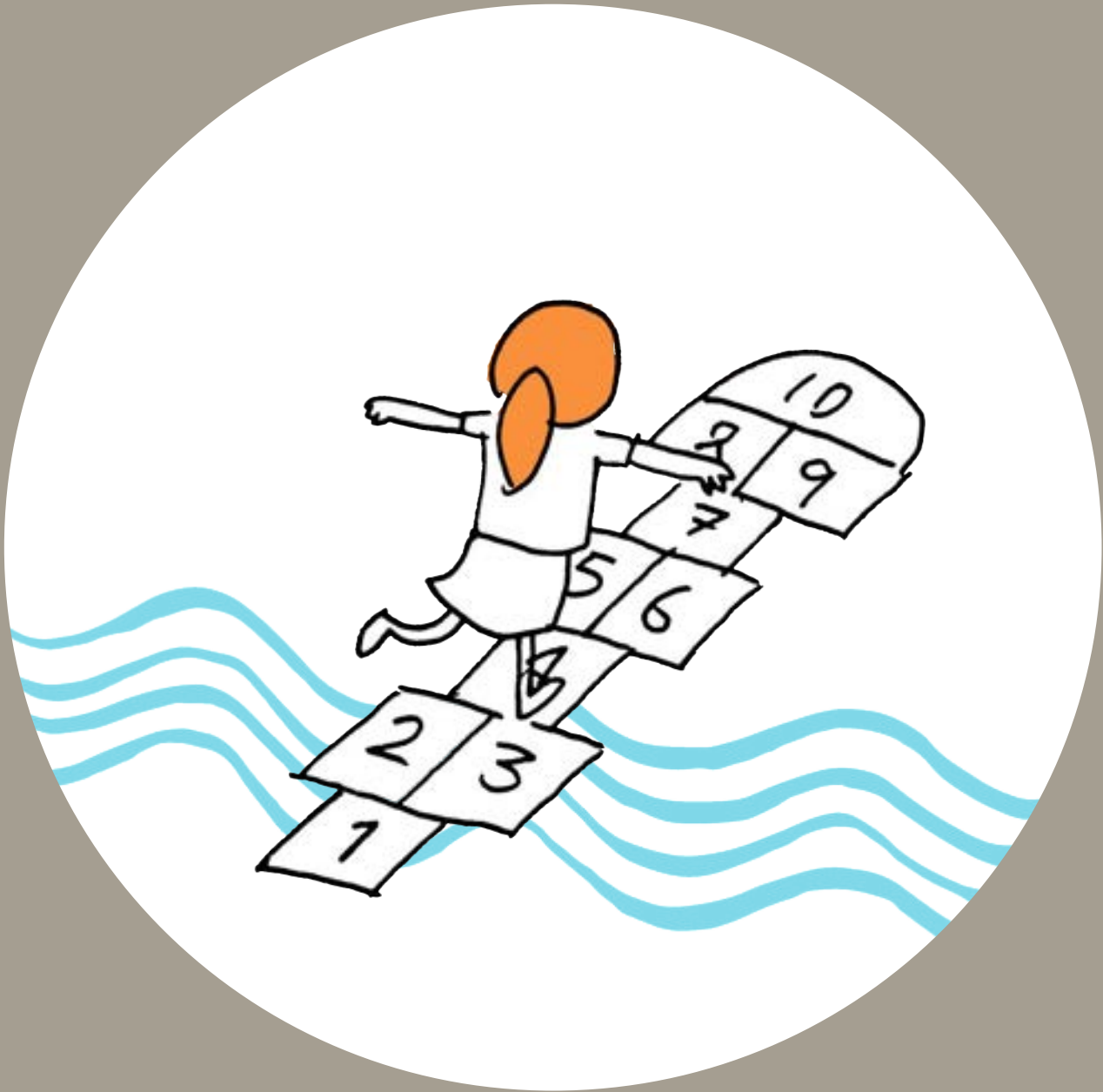
VARIATION I LEGEN

Hinkelegen kan gøres sværere, hvis barnet eksempelvis:

- kun må hoppe på ét ben
- ikke må røre stregerne
- hopper eller kaster stenen
- hopper turen på tid

Bruger børnene hinkedreng/-pige, kan de eksempelvis have helle ved 'armene' og 'hovedet' og derfor få lov til at støtte på begge ben.

Ståbold

Deltagere

Mange deltagere.

Udstyr og forberedelse

En blød bold.

Sådan kommer I i gang

Legen kan leges med og uden bold (en blød bold). Dét barn, der enten bliver fanget eller bliver ramt af bolden, skal stå stille. Barnet er fri igen, hvis et andet barn rører ens fod med hånden, eller når en voksen udpeger en ny 'fanger'/'boldkaster'.

Legen kan også gennemføres parvis. Hvis parret bliver taget eller ramt, må man parvis stå stille, danne en bro, og man bliver fri, hvis et andet par går under/igennem broen.

Kom hjem alle mine kyllinger

Legen kan også leges som 'Kom hjem alle mine kyllinger'.

Hønemor står i den ene ende af en bane, kyllingerne står i den anden ende, og midt imellem står ræven, der gerne vil fange kyllingerne.

Hønemor siger: 'Kom hjem alle mine kyllinger', og ræven prøver at fange så mange kyllinger som muligt, mens kyllingerne prøver at komme hjem til hønemor.

De kyllinger, ræven fanger, skal nu hjælpe ræven med at fange de resterende kyllinger i næste runde.

VARIATION I LEGEN

For børn i før-sfo

I før-sfo kan reglerne gøres lidt sværere. Det kan være tilladt at gribe bolden, og så er alle, der står, frie, eller man kan sige, at dem, der er ramt eller fanget, skal finde sammen med en anden, der er ramt eller fanget, og først herefter kan man blive fri, hvis en anden rører en af parrets fødder eller kravler igennem deres bro.

For børn i indskoling

I indskoling kan børnene begynde at spille høvdingebold. Børnene deles i to hold og får hver sin banehalvdel. Bolden kastes mod en fra modstandernes hold, og hvis vedkommende bliver ramt, må barnet ned bag baglinjen ved det andet hold. Hvis dem, der står bag baglinjen, får bolden, må de også kaste mod modstanderens hold. Hvis bolden gribes, bliver alle bag baglinjen frigivet og kan komme tilbage til holdets banehalvdel. På et tidspunkt begynder børnene måske at tænke taktisk og opfanger, at det kan være en fordel at have nogen, der er ramt, så man både har medspillere foran og bag modspillernes banehalvdel.

AKTIVITET 5

Sjippe

Deltagere

5–8 deltagere om hvert tov.

Udstyr og forberedelse

Sjippetov i forskellige længder.

Sådan kommer I i gang

Et tov bindes til en stolpe eller lignende i den ene ende.

En voksen holder i tovet i den anden ende og svinger tovet frem og tilbage.

Barnet skal nu hoppe over tovet, mens det svinger.

Lad gerne tovet ligge, så børnene i pauser selv kan øve sig i at svinge og hoppe.

VARIATION I LEGEN

For børn i før-sfo

Legen kan gøres sværere ved, at den voksne svinger tovet helt rundt, når der hoppes, eller at flere børn hopper samtidig.

Måske kan børnene lære at hoppe ind under tovet, mens det svinges rundt.

For børn i indskoling

Børnene kan også få deres eget tov og så selv svinge det rundt, mens de hopper.

Det ultimative her må være at kunne lave dobbeltsving for hvert hop eller at tælle sammen, når en eller flere hopper.

Påklædningsdukken

PRINT SKABELONER
UD MED QR-KODE

Sådan kommer I i gang

Hvert barn skal lave sin egen påklædningsdukke.

- Brug skabelon til at aftegne en dukke på et stykke karton, og klip ud.
- Brug reklamer/aviser/blade til at tegne og farve tøj og klippe ud (tøjskabeloner vedlagt, men børnene kan også selv "designe" - bare husk flapper).
- Så er påklædningsdukkerne færdige og kan bruges til leg.

Udstyr

Karton/pap, reklamer/aviser/blade, sakse, farveblyanter.

Forberedelse

Kopier dukkerne og klip dem ud, så du har skabeloner til børnene.

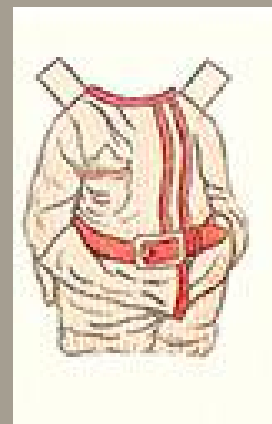
VARIATION I LEGEN

Besøg Give-Egnens Museum for at få inspiration til tøj.

Ret hurtigt bliver dukkerne slidt, men så må de repareres.

Dukkerne kan tages frem hver gang børnene har fået en ny oplevelse, erfaringer eller lignende som der skal dvæles lidt ved og hver gang kan det være nødvendigt at lave nyt tøj og accessories til dukkerne.

FIND FLERE
SKABELONER

ALLE VI BØRN I BULDERBY

Bag om temaet

Alle vi børn i Bulderby er en dejlig fortælling om et bondeliv fyldt med børn og børneleg, børneverden m.m. Godt nok er fortællingen svensk, men handlingen kunne lige så godt have været placeret i en gruppe af danske gårde. Gennem fortællingerne og legene om børnene i Bulderby får nutidens børn lidt hjælp til at forestille sig, hvordan et børneliv på landet kunne have set ud for 100 år siden.

AKTIVITET 1 Købmandsstafet

AKTIVITET 2 Kog en kylling

AKTIVITET 3 Højt fra træets grønne top

AKTIVITET 4 Fårene skal klippes

FORHISTORIEN TIL KØBMANDSSTAFET

Det er en varm sommerdag i Bulderby.

Lisas mor har travlt med vasketøjet og mangler samtidig at få købt ind.

Lisas mor spørger Lisa, om ikke hun vil gå til købmanden, så hun kan nå at blive færdig med tøjet.

Lisa vil rigtig gerne hjælpe sin mor, og spørger om hvad der skal købes ind.

Der er mange varer Lisa skal købe, men hun siger, at hun sagtens kan huske det hele i hovedet.

Lisa går ud af døren og i samme øjeblik kommer Anna ud af døren på nabogården. Anna skal også til købmanden for sin mor.

Lisa og Anna vil gerne følges derhen.

De plejer altid at hygge sig sammen på vejen hen til købmanden. De plejer at synge, lege tagfat, og digte historier, og i dag vil de også hinke.

Men kan de nu huske det hele, når de kommer hen til købmanden?

Du må hellere hjælpe dem!

Købmandsstafet

Sådan kommer I i gang

Denne leg er en blanding af kimsleg og en stafet.

Legen handler om at huske madvarer. Børnene deles ind i hold af 3-4.

Børnene ser 5-10 madvarer i form af laminerede "omridser". På disse omridser står navnet på varen, men uden billede (skal det gøres sværere, kan navnet vendes nedad).

Børnene får x-antal sekunder til at huske varerne, ud fra omridset (og muligvis navnet).

Hvert barn får én tur hos købmanden. Hvad det første barn mangler at få købt, må den næste købe osv.

Ligesom i en almindelig stafet, skal der løbes én ad gangen. Først når barnet kommer tilbage, må det næste barn sætte i gang.

Forberedelse

Børnene skal smage på mad fra 1920-erne til slut i aktiviteten, og dette tænkes at skulle købes ind af pædagogen/læreren.

Forslag til madvarer der skal smages på:

Blodpølse, sild, stuvet hvidkål, sylte, syltede agurker, bollemælk, rødgrød med fløde, svesker, rygeost, surdejsbrød, kandis, ansjoser.

VARIATION I LEGEN

Indskoling

For at nå hen til købmanden, skal eleverne igennem en hinkerude.

Hinkeruden er tænkt som en forhindring, som skal få eleverne lidt ud af kurs. Hinkerudens felter kan eksempelvis bestå af regnestykker eller ting der skal siges højt.

Når eleven er kommet igennem hinkeruden, når eleven frem til købmanden.

Hos købmanden (et bord med alle varer) kan eleven vælge madvarer. Der er billeder af madvarer, og ikke kun et omrids.

Eleven tager de varer, der kan huskes, med tilbage gennem hinkeruden, og tilbage til gruppen.

Får eleven en forkert madvare med tilbage, lægges den på plads af eleven, inden næste elev begynder sin runde.

Ligesom i et vendespil, skal de to laminerede madvarer passe sammen (billede passer ovenpå omrids), før de tæller som "købt".

Vinderholdet er det hold, som først får købt alle varer.

Vinderholdet må vælge, ud fra lærerens medbragte madvarer, hvilken de selv skal smage først, og hvad de andre hold skal smage først – det tænkes, at alle skal smage alt alligevel.

FORHISTORIEN TIL KOG EN KYLLING

Det var sidst på sommeren i Bulderby og nætterne var begyndt at blive kolde.

Britta og Anna fra Nordgården havde spurgt deres forældre, om de ikke nok måtte finde deres vinterdyner frem lidt tidligere i år. De havde nemlig dobbelt så mange gåsefjer, så man rigtig kunne putte sig i sin egen varme hule.

Ole fra Sydgården kom løbende ind og sang "Slagtetid! Slagtetid! Hønsens tid er kommet!". Det var den tid på året, hvor der skulle vælges tre høns fra Sydgårdens hønsegård.

Lisa, Lasse og Bosse stod allerede dernede og var i gang med at tænde et bål til den store gryde. Lisa havde fundet en bunke gamle aviser, som hun lagde tæt rundt på et bord. De fyldte gryden med vand fra åen og bar den op til bålstedet. Den var tung og selvom de hjalp hinanden, så måtte de holde flere pauser på vejen.

Oles far havde fundet nogle skærebrætter af træ, et par knive og en god økse. Han fortalte, at han havde valgt den første høne. Den hvide med sort hoved. Den gik altid og hakkede de andre høns og stjal deres mad. "Så nu var tiden endelig kommet, hvor den skulle lade livet," sagde Oles far.

Da vandet kogte, gik han stille ind i hønsehuset og fandt hønen. Han tog stille fat omkring vingerne og benene, da han kom ud med hønen, kiggede Oles far kort over på os. Vi vidste, at det nu ville blive lidt voldsomt, men hvis vi gerne ville have lækker lørdagskylling, måtte det gøres.

Oles far slog hønens hoved med et stykke træ, og den lå helt stille i hans hænder. Så lagde han den ned på huggeblokken, og Ole havde fået lov til hugge hovedet af den. Den hovedløse høne begynde at baske med vingerne og løbe rundt omkring huggeblokken. Som om den ikke havde været træls nok, da den var i live. Efter lidt tid lå den stille på jorden. De tog den op og lagde den i det varme vand, så den blev nemmere at plukke. Lisa var klar ved bordet med aviser og begyndte at pille fjerene af. Derefter hjalp de hinanden med at gøre hønsene rene og fjerne indvolde.

Hver gård fik sin egen rengjorte kylling og en lille pose med hønens lever, nyre, blod og hjerte, så var der til leverpostej, blodpølse og sylte til jul.

Men hvad skal de lave med kyllingen?

Kog en kylling

Sådan kommer I i gang

I denne leg/aktivitet lader vi børnene opleve "Vi tar', hvad vi har"-princippet, hvor vi ikke bare smider ud, men at vi i dette tilfælde også bruger kyllingens knogler.

Denne aktivitet kan justeres, da kyllingesuppen tager omkring 2,5 time at lave, så der er andre muligheder. Man kan bruge en færdigstegt hel kylling fra den lokale grill eller fra delikatessen i et supermarked. Alternativt kan man lave kyllingetærte i stedet for suppe.

Børnene skal som sagt forholde sig til maden: nyde duften, smage det lækre kyllingekød, bruge grøntsager, snakke om høns, liv på gården for derefter at bruge dens knogler til at bygge legetøj.

Man bruger det hele og lader intet gå til spilde.

Hvis børnene kan finde mening i det, forstå de tankegangen fra gården på den jyske hede i begyndelsen af 1900-tallet.

Overvej om børnene skal inddeles i grupper eller om det er noget alle børn laver samlet.

Skal der laves mere end en kylling eller skal hver gruppe lave forskellige retter?

VARIATION

Inspiration til brug af kyllingeknogler

- Håndtag til sjippetov
- Stol til dukke
- Rangle
- Fælde
- Hvæsegase (se fremgangsmåde på QR-koden)
- Kam
- Smykker
- Trække ønskeben (den som får midten på sin del, får et ønske opfyldt)

FREMGANGSMÅDE
TIL HVÆSEGASE

FORHISTORIEN TIL HØJT FRA TRÆETS GRØNNE TOP

Sneen har lagt sig tungt som en dyne i landskabet og dagene er blevet meget korte, så vi var tidligt ude at kælke i meter høje snedriver.

Alle børnene i Bulderby hjælper nu til med juleforberedelserne.

De sætter juleneg op til spurvene og går i skoven og fælder juletræer, et til Nordgården, et til Mellemgården, et til Sydgården og så et lille juletræ til farfar.

Der dufter så skønt af brunkager over hele Bulderby. Der er så smukt og juleagtigt, at man næsten får ondt i maven. Al den dejlige mad, kager, julepynt og ikke mindst gaven på træet, der er til mig.

Farfar sidder med kolde ører i sin gyngestol og lytter og dufter. Indimellem mumler han ting, som han genkender: Vaniljekranse.. kræmmerhus.. grantræ.. andesteg..

Vi hjælper med at bage mange forskellige kager og sætter dem på træet. Sammen med æbler, appelsiner, nødder og figner pynter de træet side om side med stjerner, engle og hjerter i papir.

Vores gaver hænger også på træet, jeg kan ikke lade være med at kigge op på gaven, jeg ved, der er til mig. Den er pakket ind i grønt papir med flettet snor omkring.

Efter at have spist andesteg, stuvet hvidkål, sylte, medisterpølse, hvor jeg var så heldig at få rosinen i pølseenden, så skulle vi danse om juletræet.

Kan vi mon huske alle sangene fra sidste år? Hmm... Hvis jeg prøver at tænke efter, kan det være, at jeg kan huske en.

Højt fra træets grønne top

Udstyr og forberedelse

Havregrynsmarcipan fra Sven Holms Farmaceutens Juleknas (1945).

- ½ kg havregryn eller havremel
- 37 g. flormelis
- 125 g. kakao
- Cirka 2 dl. mælk
- 100 g. smør
- Mandelessens

Dersom man har havremel, er det det nemmest, ellers køres de hele havregryn gennem kødmaskinen.

Da blandes det med sukker og kakao og æltes til konsistens med smør, mælk, eller fløde.

Til sidst tilsættes lidt mandel- eller rosenessens. Det giver en chokoladeagtig marcipan, som kan anvendes til meget forskelligt. Først og fremmest til figurer, kugler, pølser, kartofler og lignende, dernæst som mellemlag mellem 2 kiks eller som indlæg i fondant-konfekt – det vil sige overtrukket med fondant.

Sådan kommer I i gang

Denne aktivitet handler om den gamle jul og dens traditioner.

Aktiviteten tager udgangspunkt i sangen 'Højt fra træets grønne top', hvor vi skal se på nogle gamle danske ord, og se nærmere på hvad vi egentlig går rundt om træet og synger en gang om året.

Aktiviteten indeholder

En fortælling til børnene, selve sangen, en forklaring om sangens elementer og en inspirationsliste med QR-koder til gammel-dags juletema.

Målet med denne aktivitet er at give børnene en fornemmelse for hvordan jul i gamle dage foregik, synge gamle sange og dufte og smage på julekager.

Aktiviteten kan eventuelt kombineres med et besøg i Den gamle by i Aarhus i juletid.

Selve aktiviteten har sit fokus på at pynte et juletræ, som man gjorde i gamle dage – nyd duftene i jeres bageri og vær omhyggelige med at klippe og klistre.

SANGTEKST

Højt fra træets grønne top (1848)

Vers 1

Højt fra træets grønne top
stråler juleglansen,
spillemand, spil lystigt op,
nu begynder dansen.
Læg nu smukt din hånd i min,
ikke rør' ved den rosin!
Først skal træet vises,
siden skal det spises.

Vers 2

Peter har den gren så kær,
hvorpå trommen hænger,
hver gang han den kommer nær,
vil han ikke længer.
Hvad du ønsker, skal du få,
når jeg blot kan stole på,
at du ej vil tromme,
før min sang er omme.

Vers 3

Anna hun har ingen ro,
før hun får sin pakke:
fire alen merino til en vinterfrakke.
Barn, du bli'r mig alt for dyr,
men da du så propert syr,
sparer vi det atter ikke sandt, min datter?

Vers 4

O, hvor den er blød og rar,
sikken dejlig hue,
den skal sikre bedstefa'r imod frost og snue.
Lotte hun kan være stolt,
tænk jer, hun har garnet holdt;
det kan Hanne ikke,
hun kan bare strikke!

Vers 5

Børn, nu er jeg blevet træt,
og I får ej mere,
moder er i køkkenet,
nu skal hun traktere.
Derfor får hun denne pung,
løft engang, hvor den er tung!
Julen varer længe,
koster mange penge.

FORKLARING PÅ VERS I SANGTEKST

Højt fra træets grønne top

Teksten blev skrevet som lejlighedssang til familiens jul i 1847 af Peter Faber (1810-1877).

Den oprindelige udgave havde sangtitlen "Juletræet, Sang for Börn".

De tre børn i de første vers var hans brors børn, Frandsine Petrine på 2 år, Peter på 7 år og Anna Margrethe på 9 år. Lotte og Hanne var formodentlig hans niece og guddatter.

Det sjette vers – om Peter Fabers egen søn William på knap et år – synges i dag meget sjældent.

Hendrik symboliserer således en lille tapper landsoldat, og han er blev skrevet ind på baggrund af indtryk af Treårskrigen (1848-50).

Et bud er, at det er faderen i familien der synger sangen, mens en form for musiker spiller til. Gennem sangen observerer han sine børn og deres begejstring for snart at skulle have gaver.

Vers 1

- På toppen af træet er en flot stjerne eller måske en stork.
- Spillemanden har formodentlig været i de finere familier, hvor en klaverspiller har spillet til julesangene.
- Børn bliver bedt om at tage en voksen i hånden, så de spiser af rosinerne der hænger på træet. Først synger vi, og så kan vi spise de spiselige ting fra træet.

Vers 2

- Peter kan ikke slippe synet fra sin gave – trommen – der hænger på træet og stopper ud fra den, hver gang han går forbi.

Vers 3

- Anna kan ikke vente med at få sin pakke.
- "Fire alen" er en gammel måleenhed, en alen svarer til 0,62 meter.
- "Merino" er et fint uldstof, og Anna får 2,5 meter fin uld, som hun skal sy en vinterfrakke af. Så siger faderen til Anna, at stoffet har kostet mange penge, men fordi hun er god til at sy, så sparer de at købe jakken færdiglavet.

Vers 4

- Så har Lotte formentlig hæklet en hue til bedstefar. Der bliver sat pris på hjemmelavede gaver.

Vers 5

- Så er faderen blevet træt og henviser derefter til, at der jo snart er mad. Moderen er gået i køkkenet for at lave mad, og hun får en pung med penge som gave. Faderen slutter af med en note om at julen og december er en lang, mørk, tidskrævende og ikke mindst en dyr tid.

INSPIRATION TIL GAMMELDAGS JUL

JULEPYNT

Kilde: natmus.dk

JULEKLIP

Kilde: gamle-dage.dk

JULEHJERTE

Kilde: julegavertilalle.dk

SMAGEN AF JUL

Kilde: smagforlivet.dk

KRÆMMERHUSE

Kilde: smagforlivet.dk

JULETRÆER

Kilde: bolius.dk

FORHISTORIEN TIL FÅRENE SKAL KLIPPES

Vinteren er ved at være slut i Bulderby, der er ikke længere is på søen og små blomster pibler op alle vegne.

Fårene på marken kan endelig få fat i det mere saftige græs.

Det er efterhånden blevet så varmt, at vi kan klippe fårene for deres vinterpels.

Lisa, Lasse og Bosse er med deres far ude at klippe fårene. De bræger af glæde for at få deres varme vinterfrakke af.

Pelsen kommer af i store bløde måtter, som børnene lægger ned i rumlige flettede sivkurve. De skiftes til at bære en kurv ind til mødrene fra hele Bulderby, der har samlet sig i Mellemgårdens stue. De sidder og karter ulden, som børnene bærer ind.

Mødrene sidder hver med to jernkamme og trækker ulden i hver sin retning, så ulden bliver ren og filtrer sig ud.

Jeg kan allerede mærke de varme uldsokker omkring mine fødder. Jeg glæder mig til at far er færdig med at klippe fårene, så jeg kan hjælpe mor med at flette bånd.

Fårene skal klippes

Udstyr og forberedelse
Garn i forskellige farver.

Sådan kommer I i gang

Denne aktivitet er kreativt arbejde med uld.

Det er superhyggeligt, og det er tilfredsstillende at kunne lave noget konkret, som man kan tage med hjem.

På et bord kan prøver af de fire stadier af uld vises:

- 1) Pels
- 2) Uld
- 3) Garn
- 4) Uldstof (Sildebenssvævet)

Brug gerne noget tid på at mærke og snakke om tingene.

Hvis du vurderer, at børnene skal have en ekstra og nemmere mulighed, så kan fingerstrikk også bruges.

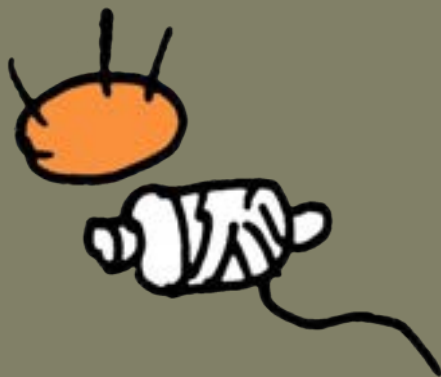
Ordet "Slyngveninder" kommer fra at slynge bånd sammen.

AKTIVITETER

Udvid det kreative arbejde med vejledninger til:

- Slendrebånd
- Slyngebånd
- Piskeflet
- Filt

HENT VEJLEDNINGER
MED QR-KODE

DRAGKISTEN/ KARLEKAMMERSKABET

Bag om temaet

Dragkisten og karlekammerskabet blev brugt til at opbevare sine ting i. Pigerne og karlene på gårdene havde typisk ikke ret mange ejendele selv, men de få, de havde blev opbevaret i en dragkiste eller et karlekammerskab. Når pigerne og karlene på skiftedag skulle drage videre til et nyt job, tog de deres skab og kiste med sig, og hele tiden kom der nye ting i. Således kunne skabet eller kisten efterhånden fortælle en del om karlen eller pigen som person.

AKTIVITET 1 **Hvad er det?**

AKTIVITET 2 **Udstilling om gamle dage**

AKTIVITET 3 **Bondetableau**

Hvad er det?

Sådan kommer I i gang

Dragkisten eller karlekammerskabet kan bruges som forundrings'kasse', der indeholder forskellige ting, som er blevet brugt af hedebonden eller haft betydning i en hedebondekultur, som også prægede byerne på heden.

Det er altid spændende at åbne en kiste, og se hvad der er indeni.

Den åbne kiste kunne afstedkomme en fælles snak med børnene om tingene.

Snakken kunne tage udgangspunkt i følgende spørgsmål:

- Hvad tror I, at det her er?
- Prøv at beskrive, hvordan det ser ud!
- Kan I tegne genstanden?
- Hvad har det været brugt til?
- Hvem har brugt det?

VARIATION

For børn i før-sfo og indskoling

Børnene kan tage med de voksne på tur til museet, vælge en ting fra depotet, tage tingen med hjem og tegne den, komme tilbage til museet, og snakke om eller arbejde med hvad tingen eller genstanden har været brugt til.

Hvis genstandene ikke længere skal bruges til noget, kunne børnene male dem eller på anden måde dekorere dem. En række forskellige former for skovle kunne f.eks. dekoreres og afstedkomme en undersøgelse af, hvad de forskellige skovle har været brugt til. Måske kan børnene finde de forskellige typer af skovle i museets udstilling.

Udstilling om gamle dage

Udstyr og forberedelse

I institutionen eller på skolen skal der være en kiste eller et skab, som er placeret tilgængeligt og i børnehøjde.

Sådan kommer I i gang

Børnene indsamler effekter til dragkisten eller karlekammerskabet sammen med voksne.

Måske har familien derhjemme nogle ting som børnene kunne låne til kisten eller skabet.

Ved afslutningen af et besøg på museet kan børn og voksne snakke om, at de har set ting og oplevet noget, der kan udstilles i et forundringskab.

Hvad har børnene været optaget af?

Det kan være en tot uld, en sten som blev til legetøj, korn der blev høstet eller malet, noget der er snittet eller andre spændende fund fra dagen.

VARIATION

For børn i før-sfo og indskoling

Udstillingen kan være "levende", og der kan løbende suppleres med andre effekter, der fortæller om oplevelsen og de efterfølgende aktiviteter i institutionen og skolen. Et glas marmelade kogt over brændekomfuret, snitteeffekter, halv- eller helfabrikata af forskellige husflidsting osv.

Ud fra børns fortællinger om effekterne, og hvorfor de har valgt dem, kan de voksne skrive kort med informationer til at ledsage genstandene i udstillingen. Større børn kan selv skrive enkle forklaringer.

Bondetableau

Udstyr og forberedelse

Dukker og materialer til at indrette tableauret.

Tableauret kan f.eks. indrettes i en papkasse eller et tomt akvarium.

Sådan kommer I i gang

Tableauret kan bestå af dukkehusdukker i bondetøj og en række miniature effekter, som dem børnene har mødt på Give-Egnens Museum eller for eksempel i bøgerne og filmene om 'Alle vi børn i Bulderby'.

Indhold til bondetableau

Tableauret kan indrettes som et husmandssted eller en hedebondegård. Give-Egnens Museum eller 'Alle vi børn i Bulderby' kan inspirere.

- Kurv med brænde
- Uld og ten
- Små garnnøgler
- Tidstypiske miniature landbrugsredskaber
- Husdyr (høns, ged, får, ko, gris)

VARIATION

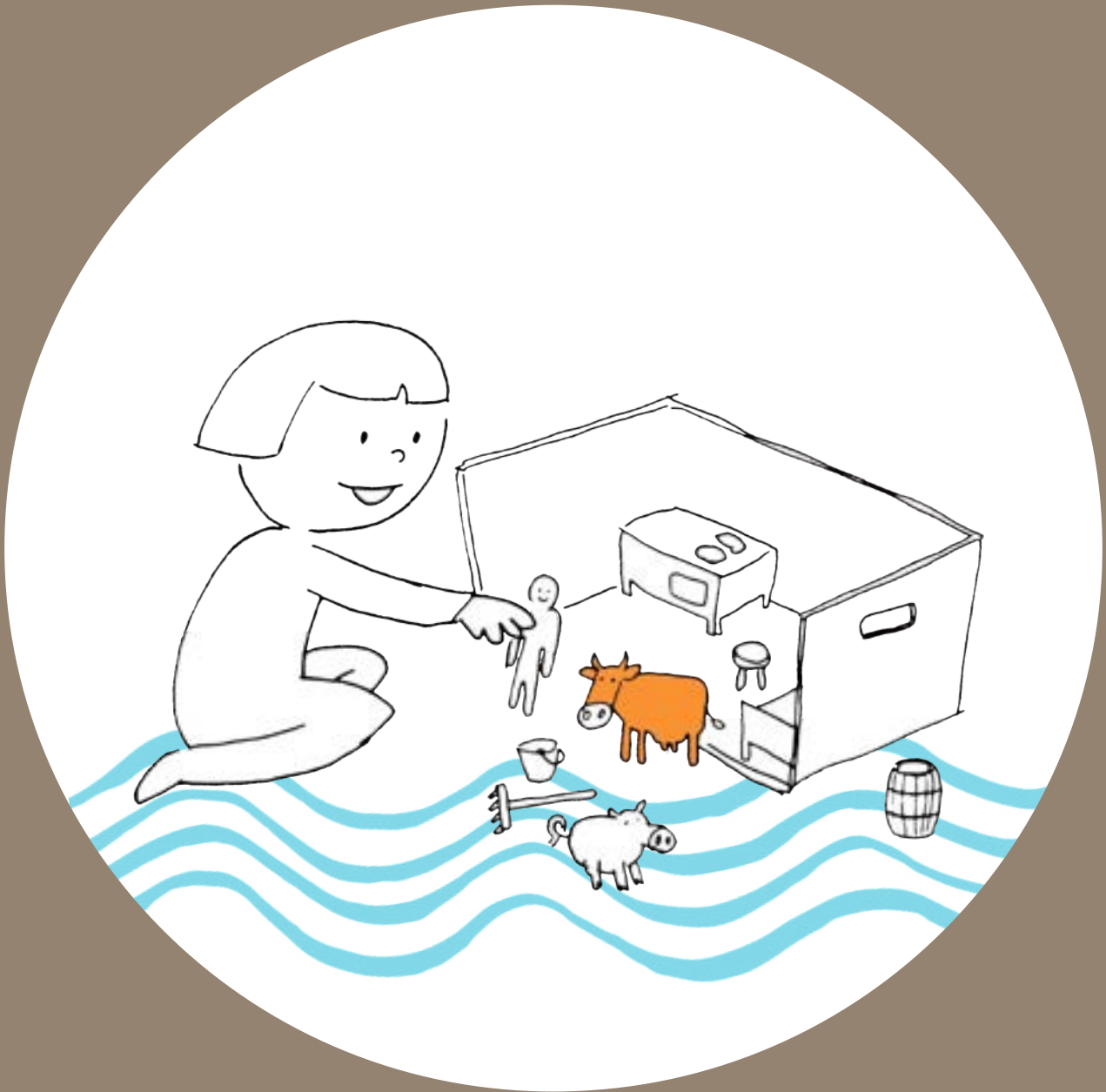
For børn i før-sfo og indskoling

Indretning af tableauet kan være en fælles proces, hvor man snakker om, hvad der skal være inde i husmandsstedet eller gården, og hvad man så, da man var på besøg på Give-Egnens Museum. Man kan være fælles om at fremstille tingene til gården (klippe gulvtæpper ud af stof, lave sengetøj til sengene, lave tøj til dukkerne, lave ting til lade, stald mv.).

Indretningen af bondetableauet kan være noget de voksne gør. Fx kan et mellemstort, tomt, akvarium indrettes som hus eller udhus, siderne beklædes med "brædder" og med små kik-huller, som børnene kan se ind ad, et i hver side. Det kan give forskellige blik ind til det svagt oplyste hus, hvor dukkerne er i gang med forskellige af bondefamiliens gøremål. Måske ændrer tableauet sig lidt fra dag til dag i en periode, og børnene vil synes, det er spændende at gå og holde øje med.

Tableauet kan bruges til at gennemspille situationer sammen med børnene, og dermed være en anledning til at samtale om oplevelserne. Hvis man vil lave et lille bondeskuespil, hvor børnene har forskellige roller, kan nogle børn have en særlig fordel af at gennemspille situationerne i miniature. Det kan handle om at forstå handlingsforløbet, have en sproglig opmærksomhed på begreber og ordforråd, og det at forstå hvordan personerne i stykket agerer i forhold til hinanden i tid og rum.

Dukkerne og effekterne kan være frit tilgængelige for børnenes frie leg og efterbearbejdning af oplevelserne.

Find flere idéer til aktiviteter til børn

Christensen, M. N. [2021]. Rejsen til jernalderen (1. udgave, 1. oplag). HistorieLab - Nationalt Videncenter for Historie- og Kulturarvsformidling.

Christensen, M. N. (2020). Jernalder for børn: Vendespil 3-9 år (1. udgave, 1. oplag). HistorieLab - Nationalt Videncenter for Historie- og Kulturarvsformidling.

Ottosen, H. & Christensen, M. N. (2019). Jernalder for børn: Aktiviteter for 3-9 årige børn (1. udgave). HistorieLab - Nationalt Videncenter for Historie- og Kulturarvsformidling.

Denne og ovenstående publikationer findes også online.

ISBN: s978-87-93587-09-0 (trykt version)

ISBN: 978-87-93587-16-8 (pdf version)

Materialet i dette hæfte er en del af arbejdet i projektet Dannelsesbroen, der blandt andet har til formål at styrke overgangen – eller broen – mellem dagtilbud og indskoling. Kulturen i form af kulturinstitutioner kan ses som brobygger, hvor forskellige professioner og institutioner mødes og styrker samarbejdet, samtidig med at kulturinstitutionernes arbejde med de mindste målgrupper også styrkes.

Materialet er tænkt som inspiration til, hvordan dagtilbud, indskoling og museumsmiljø kan arbejde sammen om børns møde med kultur og kulturarv og derigennem skabe en fælles "dannelsesbro". Aktiviteterne i hæftet er formet og beskrevet ud fra forløb og aktiviteter, som er gennemført i Søndermarken Børnehus og i indskoling på Firkløverskolen i Give samt ud fra et forløb på læreruddannelsen i Jelling, hvor lærerstuderende udviklede forslag til aktivitetskasser til Give-Egnens Museum.

Tak til alle deltagende parter.

På hjemmesiden www.historielab.dk kan du finde en elektronisk udgave af hæftet, ligesom du finder skabeloner til påklædningsdukke og julepynt, håndarbejde samt opskrifter.

